Bedřich Smetana

PRODANÁ NEVĚSTA

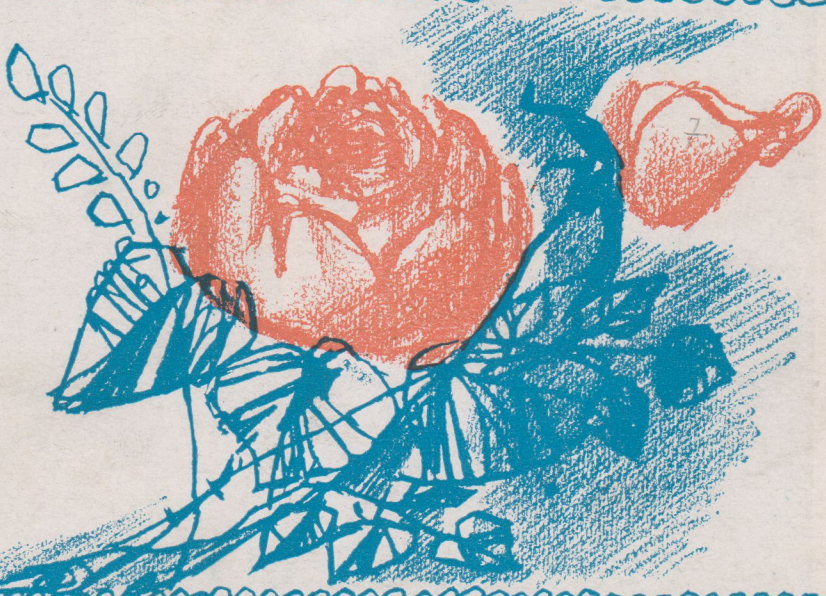

„V srdci svém pohnutém skládám
nejsvětější přísahu, že celý svůj život
zasvětím národu svému a neúnavné
službě národnímu umění."

Říjen 1858.

B. SMETANA

„. . . . proto má každý bez ohledu na zisk a slávu
pracovati pro vlast a nikoliv pro cizinu, poněvadž
jsme zde, a máme-li nadání, jsme povinni k oslavě
vlasti pracovati.
Doma je půda pro každého,
jedná-li kdo jinak, je to zrada . . ."

8. srpna 1879.

B. SMETANA

BEDŘICH SMETANA

je dnes chápán jako zakladatel naší moderní hudby, jako buditel, který přispěl podstatně k vytvoření naší kultury. Je milován pro svá díla, jimiž dovedl sestoupit v samu podstatu života našeho lidu. Je uctíván pro svá četná utrpení, nachystaná jeho životní dráze. Jeho víra v budoucnost národa, vrcholící v Libuši a Mé vlasti, platí nám za cosi prorockého a vykonala první své dějinné poslání za světové války. Jeho genialita a básnický vzlet uměleckých koncepcí činí ze Smetany největší zjev naší umělecké kultury vůbec. Jest z těch tvůrčích duchů, kteří jsou povýšeni nad hranice času. Vyrůstaje ze své doby, tvoří nikoliv pro svou přítomnost, nýbrž pro budoucnost. Jako Dante, Michelangelo, Shakespeare, Molière, Goethe, Beethoven budou vždy pramenem nového poučení a nového povzbuzení, tak i Smetanovy výtvory budou vždy povznášeti a posilovati. Smetana nenáleží pouze minulosti; jest tvůrčím duchem i dneška i budoucna. Proto však také jeho zjev stále poutá pozornost a je zdrojem nových a nových úvah a poučení.

Ústředním bodem Smetanovy osobnosti byl klidný a optimistický poměr k životu. Byla v něm síla, která živila všechny výtvory Smetanovy a dávala mu možnost překonat všechny útrapy životní. Málokdo byl právě ve svém životním optimismu tolik a tak velice zkoušen jako Smetana. A nikdo neosvědčil právě v nejtěžších chvílích životních tolik vítězné síly tohoto optimismu jako Smetana. V síle tohoto kladného poměru k životu byl zcela individuální rys, jímž se lišil od jiných našich velkých duchů. Vší silou své bytosti směřoval vždy k nějaké životní jistotě. Negativní pocit zoufalství, skepse, zahořklosti byl zcela cizí Smetanovi. Dovedl vlivem svého jedinečného optimismu životního vždy najíti si novou jistotu, a to ve svých básnických vidinách. Celý jeho život je výmluvným svědectvím toho, že právě v dobách zklamání a těžkých ran osudu jeho tvůrčí duch uniká před zoufalstvím nebo rozháraností vždy k novým jistotám životním. A nakonec svou nejvyšší jistotu — ideu národnostní — si vytváří za nejvyšší extáze svého tvůrčího ducha, v nejsmutnějších dobách svého života. Smetana nedovedl zoufat — když tíha

osudu již přesahovala lidské síly, pak si pouze hudbou postěžoval; ale ani tenkrát se nevzdal svého »paprsku naděje«.

Odtud také roste celá osobnost Smetanova; jeho úcta a láska k člověku, jeho vážnost k tradici a tradičním svazkům, která při vší jeho modernosti a pokrokovosti nikdy nepřipustila laciný posměch nebo boření toho, z čeho sám vyrostl; jeho hluboká životní vážnost, která se jeví v poměru k ženě, k vlastní rodině, k umění a v celém jeho názoru na vlastní poslání umělecké. Tento základ jeho osobnosti určoval celou jeho uměleckou fysiognomii.

Zde pak je třeba si uvědomit, že Smetanovo veselí a humornost není podstatným znakem jeho umělecké povahy. Tento typický rys Smetanovy hudby jest pouze důsledkem jeho věřícího optimismu. Ale vlastní podstatě jeho umělecké povahy tyto tóny nenáležejí. Celý vývoj Smetanův ukazuje, že jeho duch směřoval zcela jinam nežli ke komickému a veselohernímu žánru. Jeho linie je dána uvědomělou snahou o tvůrčí monumentalitu. Tato monumentalita, spojená se vznešeností básnických koncepcí, jest organickou částí jeho jedinečně silného optimismu, který poháněl jeho ducha stále výš a výše, za novými a vznešenými ideály.

Smetana je tedy především tvůrcem Braniborů, Dalibora, Libuše, Mé vlasti a obou kvartet. Zde se projevuje nejvlastnější podstata jeho tvůrčí osobnosti. A komické opery, Prodanou nevěstou počínaje, jen onen základ jeho osobnosti podtrhují; umí se upřímně a srdečně zasmát až k slzám, ale nikdy se neumí vysmívat. Nikdy, ani v nejbouřlivějším veselí, nezapomíná na l á s k u a ú c t u k č l o v ě k u.

(Zpracováno ze studie Vl. Helferta.)

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ,
laureát státní ceny

Bedřich Smetana

PRODANÁ NEVĚSTA

Komická opera o 3 dějstvích na libreto K. Sabiny

Dirigent: Bohumil Gregor
Režie: Ilja Hylas
Sbormistr: Jiří R. Míša

Výtvarník: Jan Sládek,
laureát státní ceny j. h.
Kostýmy: J. a M. Stejskalovi
Choreograf: Emerich Gabzdyl

Mařenka	Milada Šafránková
Jeník	Jaroslav Kachel
	Jiří Zahradníček
Kecal	Dalibor Jedlička
	Jiří Herold
	Karel Průša
Vašek	Lubomír Procházka
	Jiří Zahradníček
Krušina	Rudolf Kasl
	Čeněk Mlčák
Ludmila	Ludmila Komancová, nositelka vyznamenání »Za vynikající práci«
Mícha	Karel Průša
	Václav Zítek
Háta	Helena Zemanová
Principál	Lubomír Procházka
	Jaroslav Deršák
Esmeralda	Věra Heroldová
	Věra Nováková
Indián	Richard Novák
	Radoslav Svozil

Inspicient: Jaroslav Deršák

Text sleduje: Marie Pečínková

Hlavní přestávka po II. jednání

Premiéra 10. října 1959 v divadle Zdeňka Nejedlého

SMETANOVA KOMIKA

má kořeny v lyrismu. Na komické opery Smetanovy nelze pohlížet z vnějšího a povrchního stanoviska pouhé situační komiky, právě tak jako jeho dramatičnost není nikdy pouze situační. Je zajímavé a současně příznačné pro Smetanovu komiku — že v jeho operách tato nikdy není ani základním ani výsledným činitelem. A to je právě věc, jíž se jeho komická opera liší zásadně od komické opery mozartovské a pomozartovské. Neboť její kořen je nevývratně vrostlý do Smetanovy lyrické vroucnosti a jedině z ní saje svou životní sílu. Proto komické opery nezanechávají tak hlubokého dojmu svou »komičností«, nýbrž svým zvroucněním a svou nevýslovnou lyrickou něhou. Ani v Prodané nevěstě, kde komiky starého typu je poměrně ještě nejvíce, není výsledným dojem komický, neboť již zde celá atmosféra náladová je dána nikoliv Kecalem a jeho konečným fiaskem, nýbrž lyrickým poměrem Mařenky a Jeníka. Sem přenesl Smetana těžisko své hudby a své komičnosti — jistě k nemalému překvapení Sabinovu. Zde také dovedl vytvořit Smetana již tóny hluboce lidské. Tak např. v posledním aktu, kde se dovídá Mařenka o domnělé zradě Jeníkově, ozve se v Smetanově hudbě hluboká vážnost zklamané lásky, která pak přechází v tak lidsky prostou a lyricky hluboce cítěnou domluvu »Rozmysli si, Mařenko«. Tato a podobná místa, naplněná ryzím lyrismem, tvoří vlastní zdroj tzv. »komičnosti« Smetanovy.

Z komické opery tvoří Smetana — hluboce pravdivou báseň o lidském srdci a lidské práci. Každá z jeho komických oper je taková úchvatná báseň, která podává tuto lásku a hlubiny prostého lidského nitra vždy v novém individuálním vyvážení. Od Prodané nevěsty až k Tajemství můžeme stopovat toto zvroucňování, toto lyrické zmnohonásobování komické opery Smetanovy, které z ní činí zcela nový, ryze český typ komické opery.

(Vl. Helfert — Smetanovské kapitoly.)

K HISTORII „PRODANÉ NEVĚSTY"

»Ten rok jsem dohotovil první svoji komickou operu a dal jsem jí sám jméno Prodaná nevěsta, protože básník textu Sabina nevěděl, jak ji pojmenovat. Byla ve 2 jednáních a s prózou. Umínil jsem sobě pokusit se, jestli se mi podaří lehčí sloh, o kterém jsem dosud nikdy nepracoval, všem svým odpůrcům dokázat, že umím se velmi dobře pohybovat v menších hudebních formách, co mně oni upírají. Též jsem hleděl všude ve všech číslech národní ráz hudby zachovati.«

B. SMETANA, březen 1866.

Kompozice Prodané nevěsty byla ukončena 15. III. 1866. Bylo to krátce po ohromujícím úspěchu první Smetanovy opery Braniboři, kdy se již ukazovaly první příznaky odporu a intrik vůči dílu Smetanovu. Nedůvěra těch, kteří oficiálně představovali divadelní kulturu, nebyla pouze nedůvěrou uměleckou. Ukazovalo se, že to byla spíše zloba zaujatých osobních nepřátel, kteří se domnívali, že nový svět umělecký, objevovaný Smetanou, může ohrozit jejich maličké existence. Tedy nová opera Smetanova byla očekávána s dychtivostí. K prvnímu provedení došlo 30. V. 1866. Ovšem dílo nebylo předváděno tak, jak je známe nyní. Úspěch opery byl rozhodný, zároveň však vzbudila silné rozpaky. Představa komické opery v té době byla hodně ustálená a kryla se vlastně s pojmem klasické buffy, kterou představovalo dílo Mozartovo a po něm Rossiniho »Lazebník sevillský«. Požadavek, kladený na komickou operu, byl především v groteskností námětu a ve výpravné trivialitě hudební a scénické. Není tedy divu, že dílo nepochopili v celém rozsahu hned všichni, nýbrž jen několik bystřejších pozorovatelů s Janem Nerudou v čele.

Při reprízách divadelní praxe Smetanovi ukázala, že dílo má v sobě mnoho nehotového a především, že nemá správné proporce. Provedl tedy značné změny a velmi významnou vsuvkou tu byl i Mařenčin zpěv »Ten lásky sen«. Ale ani s touto úpravou nebyl Smetana spokojen. Po čtyřech představeních se rozhodl operu přepracovat potřetí. V červnu 1869 došlo k prvnímu provedení třetí Smetanovy úpravy. Tentokrát měla již 3 jednání. Však i po této úpravě Smetana dílo stále doplňoval a proměňoval tak podstatně, aby žádná z jeho základních složek nevyzněla naprázdno. Byl to velký tvůrčí zápas, veliká pracovní úpornost, které se můžeme jen obdivovat. Třicáté provedení Prodané přineslo již však zpracování definitivní. Stalo se tak v září 1870, kdy obecenstvo již zhlédlo Prodanou nevěstu tak, jak ji známe my dnes. Tu Prodanou, kterou máme tak rádi, jejíž hudba nás provází od dětství a ve které nacházíme vždy nové kouzlo obsahové a mnohdy i nový smysl.

OBSAH OPERY

I. DĚJSTVÍ:

Na venkovské návsi je veselo, lid zpívá, jen milenecký pár — Jeník s Mařenkou jsou smutní. Rodiče chtějí provdat Mařenku za bohatého Vaška, protože její otec kvůli dluhu kdysi přislíbil svou dceru synu svého věřitele.
Dohazovač Kecal honosivě slibuje Mařenčiným rodičům, že provdá jejich dceru za člověka, jakému není rovno, protože Míchův Vašek je mladík slušný, se statkem za třicet tisíc. Rodiče jsou spokojeni, ale Mařenka prohlašuje, že svého ženicha už má a že o žádné smlouvě nechce nic vědět. Kecal tedy slíbí, že si s Jeníkem sám promluví.

II. DĚJSTVÍ:

V hospodě popíjejí chlapci dobré pivo a Kecal horlivě přemlouvá Jeníka. Objeví se i Vašek a přemýšlí o matčině přání, že se má oženit. Ale ztrácí k tomu chuť, když uvidí neznámé hezké děvče, o němž netuší, že je to jeho předurčená Mařenka. A tato dívka mu chytře navykládá, že Mařenka by ho jistě otrávila, kdežto ona by ho milovala. Tak se prostomyslný Vašek dá svést nakonec k přísaze, že se Mařenky odříká. Ale zatím Kecal přemlouvá Jeníka, aby upustil od Mařenky a oženil se s jinou. Jeník dlouho odmítá, ale když slyší, že Mařenčiným novým ženichem je syn Míchův, blesknе mu hlavou nápad a on odstoupí svou Mařenku za tři sta zlatých. Ale jen s podmínkou, že dluh bude vyrovnán jen Míchovu synu. Svědkové smlouvu podepíší, ale celá ves se od Jeníka odvrací s opovržením, že prodal svou milou.

III. DĚJSTVÍ:

Vašek přemítá nad tím, že ho jeho nevěsta chce otrávit. Z úvah ho vyruší komedianti, kteří přicházejí do vsi. Mají však smůlu. Ten, který měl na večerní produkci představovat medvěda, se opil, musí tedy rychle hledat náhradu. Uvidí Vaška, kterého hezká Esmeralda přemluví, aby jím vypomohl. Zatím však dojde k rozhovoru mezi Vaškovými rodiči, rodiči Mařenky a Mařenkou, která nechce věřit, že by ji Jeník opravdu prodal. Ale když uvidí jeho podpis na smlouvě, nešťastná přemýšlí, co dělat. Jeníkovi vyčítá faleš a zradu a když dochází skutečně k prodeji, zoufale svoluje ke svatbě s Vaškem. Jenže Jeník se objeví v pravý čas a vše se vysvětlí. On je také Míchův syn z prvního manželství, kterého macecha vyhnala. Prodal tedy Mařenku sám sobě a navíc dostal tři stovky. Když se ještě ukáže, že hloupý Vašek dělá medvěda, souhlasí i Mícha a jeho žena se svatbou Mařenky s Jeníkem. Jejich věrná láska tedy zvítězila. Jen Kecal prohrál a celá ves mu to přeje.

„PRODANÁ NEVĚSTA" NA OSTRAVSKÉ SCÉNĚ

Premiéra	Dirigent	Režisér	Výtvarník	Choreograf
12. 8. 1919	E. Bastl	K. Kügler	J. Wenig	A. Viscussi
19. 8. 1924	E. Bastl	K. Kügler	J. Wenig	A. Viscussi
3. 9. 1937	J. Vogel	K. Konstantin	K. Konstantin	J. Häusler
1. 2. 1941	J. Vogel	K. Palouš	J. Sládek	E. Gabzdyl
11. 10. 1946	Z. Chalabala	B. Gavella	J. Svoboda	E. Gabzdyl
18. 2. 1950	R. Vašata	H. Thein	J. Grus	E. Gabzdyl
9. 5. 1954	J. Kuchinka	I. Hylas	P. Laichter	R. Braun

J. WENIG Scénický návrh k Prodané nevěstě 1919

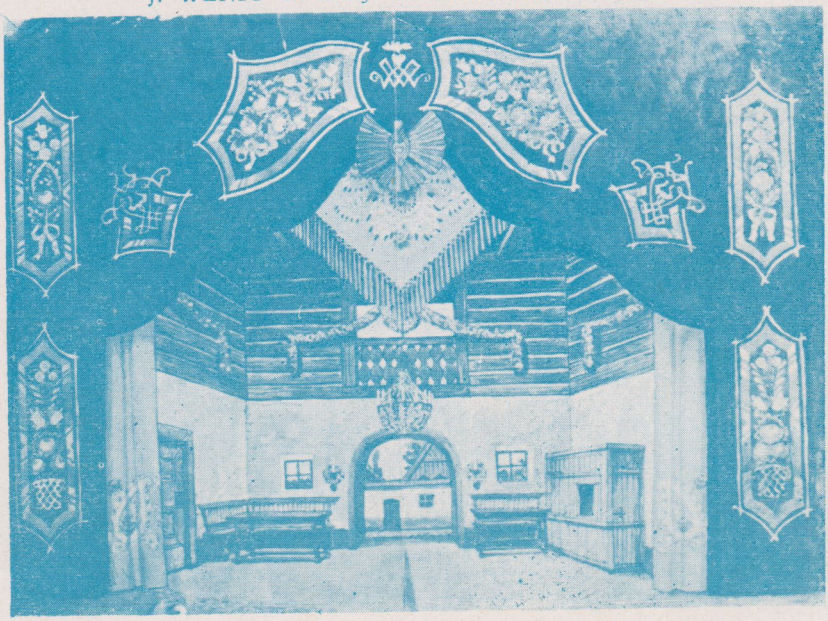

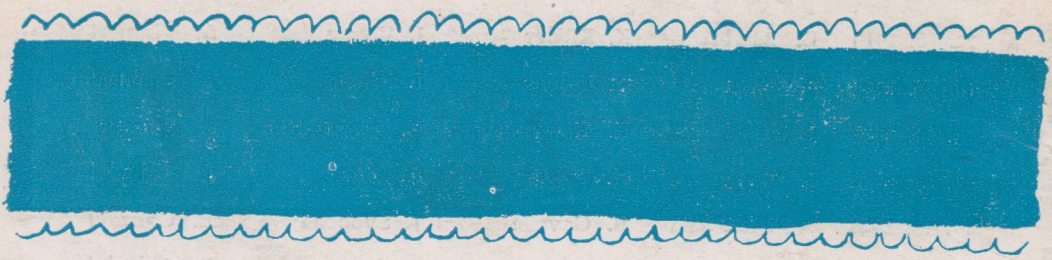

B. Smetana: Prodaná nevěsta.
Program vydalo Státní divadlo v Ostravě v redakci
dramaturga H. Šimáčkové, sestavila prom. hist. Eva Sýkorová,
obálka: J. Sládek, laureát státní ceny, v programu použito ilustrací M. Alše,
typografická spolupráce R. Mikeska. — Vytiskly
Moravské tiskařské závody, n. p., Olomouc,
prov. 22, Ostrava I, Hollarova 14.
Kčs 1,50
T 11417